

ПРОЗОПІСЬМО МИХАЙЛА СЛАБОШПІЦЬКОГО У ФОКУСІ БІОГРАФІСТИКИ

Черниш А. Жанрово-стильові особливості роману-біографії у творчості Михайла Слабошицького: монографія. – Суми : ВВП “Мрія”, 2015. – 172 с.

Естетичні зрушенння в українській літературі 90-х років ХХ – початку ХХІ століття – це потреба “зруйнувати Карфаген української провінційності” (Ю. Шевельов) й надати українському мистецтву слова новогозвучання: не ідеологічного, а естетичного, не примітивного, а високохудожнього, не провінційного, а світового.

Розвиток вітчизняної літератури останніх десятиліть, поява нових матеріалів, уведення в науковий обіг невідомих раніше фактів, використання модерних методів дослідження художніх творів викликають потребу написання нових праць, які відображали б повноту українського творчого процесу означеного періоду.

Серед розбудовувачів сучасного вітчизняного письменства, “руйнівників Карфагену української провінційності”, помітне місце займає Михайло Слабошицький – прозаїк, літературний критик, публіцист, активний громадський діяч. Особливо цінною в його художньому арсеналі є біографічна проза, яка представлена зразками оригінальних жанрових контамінацій: романом-есе, романом-колажем, романом-ревю, власне романом-біографією.

Художні біографії несуть заряд величезної сили, оскільки на прикладі конкретного життя показують шлях, яким повинна йти людина, чому та як треба служити, в ім'я чого, яких цілей жити й боротися.

Проте й сьогодні літературознавчі дослідження містять суперечливі погляди на питання розвитку біографічної прози, її місця в родо-жанровій структурі художньої літератури, а відтак, по-різному науковці підходять і до визначення її специфічних ознак. Саме тому ці питання вимагають належної дослідницької уваги. Розбіжність поглядів на літературний факт, аналізований під різними кутами зору, призвів і до появи багатозначних літературознавчих термінів, теоретичне осмислення яких є нагальним.

З огляду на сказане, обрана тема дослідження Анни Черниш, безперечно, визначається актуальністю та історико-літературною значимістю і водночас малодослідженістю жанрово-стильових, структурно-композиційних аспектів романів-біографій Михайла Слабошицького.

Актуальність вибору теми монографії зростає також іще й тому, що до сьогодні у вітчизняній науці про літературу не було системного дослідження біографічної прози М. Слабошицького як самодостатньої категорії, що має безпосередній вплив на жанрову природу сучасної прози загалом та її поетику. Отже, немає жодних підстав сперечатися з тим, що вивчення мотивів, рушійних сил, логікі становлення й розвитку того феномену, який у літературознавчій студії кваліфіковано як “жанрово-стильові особливості роману-біографії в контексті творчого доробку М. Слабошицького”, давно на часі.

Композиційно монографія складається зі “Вступного слова”, четырьох розділів, поділених на підрозділи, “Висновків” і “Списку використаних джерел”.

У “Вступному слові” доказово обґрунтовано наукову та суспільну актуальність теми дослідження, визначено стан його дослідницького опрацювання, окреслено науково-методологічні засади, сформульовано мету й завдання роботи. Теоретичну базу монографії формують роботи М. Бахтіна, Г.-Г. Гадамера, Ж. Женетта та інших, методологічним підґрунтям стали праці вчених “кіївської школи” – Н. Бернадської, Т. Гундорової, В. Дончика, М. Наєнка та деяких інших літературознавців.

У першому розділі монографії – “Жанрово-стильові параметри біографічної прози: теоретичне осмислення” – обґрунтовано теоретичні аспекти категорій жанру та стилю, специфіку біографічного роману як окремого жанрового різновиду в українському письменстві.

Підрозділ “Категорія жанру й стилю у сучасному літературознавчому дискурсі” містить фаховий аналіз заявлених у заголовку категорій, що дало можливість авторці монографії окреслити жанрово-стильову специфіку біографічного роману у творчому доробку сучасного українського митця.

У підрозділі, який має назву “Біографічний роман: риси, типологія, специфіка”, обґрунтовано зasadничі риси біографічного роману як самостійного жанрового різновиду, типологію та специфіку біографічного роману. Концептуальним у розумінні біографічного текстотворення дослідниця цілком слушно вважає проявлення мислення письменника, його свідомості й авторської позиції. Переконливим видається мені й авторське твердження про те, що “художня біографія”, “біографічний роман” і “художній роман-біографія” – “це терміни однієї жанрової системи – біографістики, де немає чітких граней у теоретичному розмежуванні” (С. 25).

У другому розділі монографії – “Шляхи осянення документального й біографічного матеріалу у творчості М. Слабошицького” – висвітлена творча еволюція уподобань письменника: від критика до автора різноманітних біографічних романів, представлених такими жанровими різновидами як роман-колаж, роман-есе, роман-ревю та роман-біографія.

Зокрема підрозділ “Вектори творчої реалізації М. Слабошицького-критика” містить огляд літературно-критичної діяльності сучасного українського митця. Об’єктом аналізу дослідниці стали літературно-критичні праці М. Слабошицького “Літературні профілі”, “Василь Земляк: Нарис життя і творчості”, “За гамбурзьким рахунком: Читацькі маргіналії та варіації на тему Павла Загребельного”.

У підрозділі “Націомодус художньо-документального доробку М. Слабошицького” йдеться про теоретичні аспекти проблеми зasadничих національних концептів: національної ідентичності, національної свідомості, національної ідеї тощо. Свої розмисли дослідниця вибудовує на основі аналізу художньо-документальних праць М. Слабошицького “Українські меценати”, “Не загублена українська людина (55 портретів з української діаспори)”, “25 поетів української діаспори”, “Українець, який відмовився бути бідним (Петро Яцик)”.

У підрозділі “Формо-змістова кореляція, специфіка текстотворення психобіографічної прози М. Слабошицького” Анна Черниш аналізує специфіку біографічного прозописьма Михайла Слабошицького, зокрема психологізм, філософізм, колажність сюжетно-композиційного, проблемно-тематичного, ідейного рівнів його романів.

Третій розділ монографії – “Особливості відтворення образу митця в біографічній прозі М. Слабошицького: екзистенційний і психоаналітичний аспекти” – присвячено розкриттю екзистенційних станів, мотивів, поведінки, пошукув сенсу життя й цінностей героями біографічних романів М. Слабошицького. У кожному з його підрозділів (“Екзистенційний мотив свободи в романах-біографіях М. Слабошицького ”Поет із пекла (Тодось Осьмачка)”, “Автопортрет художника в зрілості”, “Веньямін літературної сім’ї”, “Пошук сенсу життя героями біографічних романів М. Слабошицького ”Марія Башкирцева (Життя за гороскопом)”, ”Що записано в книгу життя: Михайло Коцюбинський та інші” та ”Никифор Дровняк із Криниці”); “Психотип митця в романах-біографіях М. Слабошицького”) можна знайти чимало цікавих спостережень, а також висновків і припущень, які наштовхують на роздуми, стимулюючи дискусію. Сильною стороною третього розділу в цілому вважаю ретельно зібраний, логічно систематизований матеріал.

Зосібна, досліджуючи романи М. Слабошицького “Поет із пекла (Тодось Осьмачка)”, “Автопортрет художника в зрілості” та “Веньямін літературної сім’ї”, А. Черниш аргументовано доводить, що найвагомішим зasadничим аспектом творчості письменника є екзистенційний мотив свободи.

Для героїв біографічних романів М. Слабошицького ”Марія Башкирцева (Життя за гороскопом)”, ”Що записано в книгу життя: Михайло Коцюбинський та інші” і ”Никифор Дровняк із Криниці” ключовою домінантною їхнього світосприйняття є пошук сенсу життя.

У підрозділі “Психотип митця в романах-біографіях М. Слабошицького” дослідниця увага зосереджена на аналізі психоаналітичного аспекту романів-біографій Михайла Слабошицького.

Четвертий розділ монографії А. Черниш – “Стилетворчі ресурси роману-біографії М. Слабошицького” – присвячений аналізу індивідуального стилю письменника.

Зокрема у підрозділі “Інтертекстуальна матриця біографічних романів М. Слабошицького” йдеться про інтертекстуальний простір романів-біографій сучасного українського митця.

Підрозділ “Інтермедіальний вимір біографічної прози М. Слабошицького: симбіоз художнього слова і малярства” присвячений аналізу інтермедіального простору романів-біографій ”Марія Башкирцева (Життя за гороскопом)”,

“Никифор Дровняк із Криниці” та “Автопортрет художника в зрілості”. Анна Черниш доходить висновку, що аналізовані твори становлять зразки аналітично-асоціативно-інтуїтивного письма.

У підрозділі “Хронотопна картина романів-біографій М. Слабошицького” аналізується часопросторовий континуум художніх біографій вітчизняного митця. На основі кваліфіковано проведеного дослідження авторка констатує, що часопростір романів-біографій Михайла Слабошицького відзначається лінійним і монтажним хронотопом, синхроністю, розірваністю, напластуванням часових шарів.

Підрозділ “Нааратологічні стратегії прози М. Слабошицького” присвячено аналізу стилетворчого потенціалу сучасного українського прозаїка крізь призму наративних стратегій його романів-біографій.

У “Висновках” підсумовано основні результати, одержані внаслідок здійсненого дослідження. Практично жодна з позицій “Висновків” не викликає серйозних заперечень, оскільки підсумки всієї монографії постають логічно вмотивованими, достатньо ґрутовими, сконцентровано відтворюють сутність літературознавчої роботи.

Процеси національної ідентифікації й консолідації, які посилилися в Україні наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття, закономірно викликають потребу відновлення та об’єктивної картини нашої культури й письменства зокрема. Відтак монографія А. С. Черниш, присвячена вивченню жанрово-стильових особливостей роману-біографії у творчості М. Слабошицького, – не просто “актуальна” робота, а вкрай необхідне літературознавче дослідження. Матеріали й висновки наукової студії є важливими для осмислення проблеми творчої самореалізації, еволюції націотворчої ідеї та можуть формувати нові концептуальні підходи до вивчення історії української літератури кінця ХХ – початку ХХІ сторіччя.

Отже, рецензована робота заслуговує на високу оцінку, однак, оскільки справжнє творче дослідження неминуче продукує дискусійні вектори та намічає перспективи подальших розробок, оскільки в цьому плані монографія Анни Черниш не є винятком. Тому окремі положення літературознавчої праці молодої дослідниці викликають зауваження дискусійного характеру.

Отримано 22 грудня 2015 р.

У першому розділі роботи “Жанрово-стильові параметри біографічної прози: теоретичне осмислення” авторка обґрунтует зasadничі риси біографічного роману, типологію та специфіку біографічного текстотворення, що також свідчить про актуалізацію ґрутових теоретичних знань у процесі дослідження конкретних історико-літературних фактів. Разом із тим до операційного поля аналізу чомусь не потрапили ґрутові праці зі згаданої проблеми: книга О. Зарицького “Біографія та історія” (1989), дослідження І. Данильченко “Трансформація історичної правди в художню у творах української художньої біографії” (1996), Л. Ромашенко “Жанрово-стильовий розвиток сучасної української прози: основні напрями художнього руху” (2003), монографія Т. Черкашиної “Мемуарно-автобіографічна проза ХХ століття: українська візія” (2014), у яких розлого аргументуються різні типології біографічних творів. На мій погляд, ключові положення згаданих праць про біографічний час і час історії в біографічному романі, про правду історичну та правду художню, про специфіку біографічної прози тощо могли б бути корисними при аналізі роману-біографії у творчості Михайла Слабошицького.

Насамкінець зауважу, що в монографії не зосереджена увага на новаторських художніх здобутках Михайла Слабошицького в царині біографічної романістики. Чи він іде в руслі основних літературних тенденцій новітньої доби, чи виходить за її рамки, шукаючи нових форм вираження, нових акцентів? Чим його романи-біографії виокремлюються з-поміж великого масиву сучасної вітчизняної прози (у порівнянні, скажімо, з творами Ю. Мушкетика чи В. Яворівського)?

А втім, наведені зауваження суттєво не впливають на загальне позитивне враження від монографії А. Черниш. У цілому її дослідження можна вважати серйозним внеском у розвиток сучасної української біографістики з огляду на його наукову новизну, актуальність, концептуальність, обґрунтованість авторської позиції. Це вкрай потрібна наукова праця, яка, по суті, вперше у вітчизняній науці про літературу містить комплексне осмислення жанрово-стильових особливостей роману-біографії у творчості Михайла Слабошицького.

Кузьменко Володимир
м. Київ